

ΔΡΟΜΟΙ

Όσοι έχουν κάνει μαθήματα μουσικής σε κάποιο ωδείο, πολύ γρήγορα θα έχουν ακούσει για τις κλίμακες **ματζόρε** και **μινόρε**. Πάνω σε αυτές στηρίζεται ολόκληρο σχεδόν το οικοδόμημα της κλασικής μουσικής παιδείας. Παρ' όλα αυτά, όποιος ασχοληθεί με την ελληνική παραδοσιακή μουσική, ή με το λαϊκό και ρεμπέτικο τραγούδι, θα δει ότι οι κλίμακες ματζόρε και μινόρε δεν επαρκούν, αλλά υπάρχουν πολλές ακόμα κλίμακες που χρησιμοποιούνται. Στην πρακτική των μουσικών μας έχει επικρατήσει οι κλίμακες αυτές να λέγονται **Δρόμοι** ή **Μακάμια** (αραβικά maqam). Οι δρόμοι αυτοί χρησιμοποιούνται κυρίως στην παραδοσιακή μουσική, από τους λαϊκούς μας μουσικούς και οργανοπαίκτες, αλλά και σε πολλά άλλα είδη μουσικής.

Σε αυτή τη σελίδα παρουσιάζονται σε συγκεντρωτική μορφή οι δρόμοι και οι παραλλαγές των μουσικών κλιμάκων. Η παρουσίαση γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε η σύγκριση μεταξύ των δρόμων να είναι εύκολη, και να φαίνονται οι διαφορές και ομοιότητες μεταξύ τους.

Παραλλαγές της κλίμακας ματζόρε

Παίρνοντας την κλίμακα του Ντο ματζόρε και μεταθέτοντας την αρχή κάθε φορά ανα μία νότα (δηλ. αρχίζοντας κάθε φορά από άλλη νότα σαν βασική), παίρνουμε τις παρακάτω παραλλαγές της κλίμακας:

Τρόπος												Διαστήματα (ημιτόνια)				
Ιωνικός	C	D	E	F	G	A	B	C				2-2-1-2-2-2-1	Κλίμακα ματζόρε			
Δωρικός		D	E	F	G	A	B	C	D			2-1-2-2-2-1-2				
Φρυγικός			E	F	G	A	B	C	D	E		1-2-2-2-1-2-2				
Λυδικός				F	G	A	B	C	D	E	F	2-2-2-1-2-2-1				
Μιξολυδικός					G	A	B	C	D	E	F	2-2-1-2-2-1-2				
Αιολικός						A	B	C	D	E	F	G	A	2-1-2-2-1-2-2	Κλίμακα μινόρε	
Λοκρικός							B	C	D	E	F	G	A	B	1-2-2-1-2-2-2	

Η βασική νότα και η βασική συγχορδία είναι κάθε φορά η πρώτη, αυτή που εμφανίζεται με έντονο γράμμα.

Τα παραπάνω ονόματα των παραλλαγών δεν είναι ακριβώς τα ίδια με αυτά που χρησιμοποιούνταν στην αρχαιότητα, αλλά καθιερώθηκαν κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα. Χρησιμοποιούνται σήμερα με αυτή τη μορφή σαν "**εναλλακτικές κλίμακες**" ή "**τρόποι**" (αγγλικά "**scale modes**") ακόμα και στη μουσική ροκ ή τζαζ, και θα τα βρείτε έτσι σε πολλά μουσικά βιβλία.

Η τρίτη στήλη δείχνει τα διαστήματα ανάμεσα στις νότες της κάθε παραλλαγής σε ημιτόνια και μας βοηθάει να δούμε την "ταυτότητα" της κλίμακας. Ο Ιωνικός τρόπος είναι η κλίμακα ματζόρε και ο Αιολικός η κλίμακα μινόρε.

Περισσότερες λεπτομέρειες και πληροφορίες στον συγκεντρωτικό πίνακα παρακάτω.

Τετράχορδα και πεντάχορδα

Από την αρχαιότητα το διάστημα της οκτάβας (αρχαία: **διαπασών**) χωρίζεται σε ένα **πεντάχορδο** (διάστημα πέμπτης, αρχαία: **διαπέντε**) και ένα **τετράχορδο** (διάστημα τετάρτης, αρχαία: **διατέσσαρον**).

Παράδειγμα: Το διάστημα μιας οκτάβας από Ρε σε Ρε μπορεί να χωριστεί ως εξής:

- Ένα τετράχορδο από Ρε σε Σολ και ένα πεντάχορδο από Σολ σε Ρε, **-ή-**
- Ένα πεντάχορδο από Ρε σε Λα και ένα τετράχορδο από Λα σε Ρε.

Ο χωρισμός αυτός βοηθάει στην κατανόηση, την ταξινόμηση, αλλά και στην εκμάθηση των δρόμων παρακάτω. Επειδή τα τετράχορδα και πεντάχορδα έχουν λιγότερες νότες από μια πλήρη κλίμακα, η μελωδία τους και το παίξιμό τους μαθαίνεται ευκολότερα. Επίσης, ο αριθμός των διαφορετικών πεντάχορδων ή τετράχορδων είναι πιο μικρός, αφού οι συνδυασμοί με πέντε ή τέσσερις νότες είναι πιο λίγιοι. Συνδυάζοντας ένα σχετικά μικρό αριθμό από διάφορα πεντάχορδα και τετράχορδα, μπορούμε να σχηματίσουμε μια μεγάλη ποικιλία δρόμων, όπως θα δούμε παρακάτω.

Δρόμοι και συγχορδίες

Ξέροντας τις νότες κάθε δρόμου, μπορούμε να βρούμε γρήγορα τις συγχορδίες που χρησιμοποιούνται σε αυτόν. Ο κανόνας είναι απλός: Αν οι νότες της αντίστοιχης συγχορδίας περιέχονται στον δρόμο, τότε αυτή η συγχορδία χρησιμοποιείται στον δρόμο αυτό.

Παράδειγμα: Αν οι νότες της συγχορδίας Σολ ματζόρε (Σολ - Σι - Ρε) περιέχονται σε ένα δρόμο, τότε αυτός θα χρησιμοποιεί (πιθανώς, όχι υποχρεωτικά) και τη συγχορδία αυτή.

Αν ο δρόμος περιέχει τις νότες:	Τότε (ίσως) χρησιμοποιεί και τη συγχορδία:
D - F# - A	D
D - F - A	Dm
A - C# - E	A
A - C - E	Am
G - B - D	G
G - Bb - D	Gm
F - A - C	F
C - E - G	C
C - Eb - G	Cm
B - D - F#	Bm
Bb - D - F	Bb
Eb - G - Bb	Eb
E - G - B	Em

Έτσι μπορούμε να βρούμε τις πιο σημαντικές συγχορδίες που χρησιμοποιεί κάθε δρόμος, (βλ. πίνακα). Αυτό μας βοηθάει με δύο τρόπους:

- Ξέροντας το δρόμο, μπορούμε γρήγορα να ξέρουμε ποιες συγχορδίες χρησιμοποιεί.
- Ξέροντας ποιες συγχορδίες παίζουν/δεν παίζουν σε ένα τραγούδι, μπορούμε να μαντέψουμε τον δρόμο.

Σε πολλά βιβλία που παρουσιάζουν τους δρόμους, εμφανίζονται για τον κάθε δρόμο κάποιες "εξωτικές" συγχορδίες. Οι περισσότερες από αυτές έχουν παραχθεί χρησιμοποιώντας τυφλά κάποιους κανόνες αρμονίας, και είναι σίγουρο ότι οι λαϊκοί μας μουσικοί ούτε έχουν δει ούτε έχουν ποτέ ακούσει κάποια τέτοια συγχορδία. Στους παρακάτω πίνακες έχω προσπαθήσει να εμφανίσω μόνο τις συγχορδίες που χρησιμοποιούνται πιο συχνά στην πράξη.

Δρόμοι

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι κυριότεροι δρόμοι και παραλλαγές τους.

Η κλίμακα του Ρε έχει καθιερωθεί στην πράξη σαν βασική κλίμακα, ειδικά στο μπουζούκι. Στο τρίχορδο μπουζούκι, το τζουρά και τον μπαγλαμα με κούρντισμα Ρε-Λα-Ρε, όταν το τραγούδι είναι σε δρόμο από Ρε, οι ανοιχτές χορδές Ρε και Λα μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν "μπάσο" ή σαν "ισοκράτημα", ευνοώντας έτσι τους δρόμους του Ρε. Ακολουθώντας αυτή την παράδοση, παρουσιάζουμε όλες τις κλίμακες από τον αρχικό/βασικό τόνο Ρε, ώστε να φαίνονται εύκολα οι διαφορές μεταξύ τους.

Στήλη 1: Το όνομα του δρόμου. Πολλοί δρόμοι είναι γνωστοί με περισσότερα ονόματα, παρακάτω υπάρχει ένας πίνακας με συνώνυμα. Μερικοί δρόμοι διαφέρουν όταν ανεβαίνουμε ή κατεβαίνουμε τις νότες, και γι αυτό οι λέξεις "ανοδικός" ή "καθοδικός".

Στήλες 2-9: Ο πίνακας δείχνει τις νότες του κάθε δρόμου στις οκτώ βαθμίδες. Οι υφέσεις και διέσεις χρησιμοποιούνται έτσι, ώστε να φαίνονται οι διαφορές ανάμεσα στους δρόμους.

Στήλη 10: Τα διαστήματα σε ημιτόνια ανάμεσα στις νότες του δρόμου, που μας δείχνουν με μια ματιά τον "χαρακτήρα" του δρόμου. Για ευκολία στην ανάγνωση, χωρίζουμε με κενά τον δρόμο σε δύο τμήματα, από την πρώτη ως την πέμπτη βαθμίδα (=πέντε βαθμίδες, δηλ. ένα πεντάχορδο) και από την πέμπτη ως την όγδοη (=τέσσερις βαθμίδες, δηλ. ένα τετράχορδο).

Στήλη 11: Η βασική συγχορδία, Ρε ματζόρε ή Ρε μινόρε του δρόμου.

Στήλη 12: Άλλες συγχορδίες που μπορούν να εμφανίζονται στον δρόμο αυτό.

Στήλη 13: Ένα ηχητικό παράδειγμα με μερικά ανεβοκατεβάσματα στην κλίμακα σε συνδυασμό με την βασική συγχορδία. Το παράδειγμα ακολουθεί πάντα το ίδιο μοτίβο: Βασική συγχορδία - Ρε-Μι-Φα - Μι-Φα-Σολ - Φα-Σολ-Λα - Σολ-Λα-Σι - Λα-Σι-Ντο - Σι-Ντο-Ρε - Βασική συγχορδία και αντιστρόφως.

Δρόμος	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Διαστήματα	Βασική Συγχ.	Άλλες συγχορδίες	Π.Χ.
Αρμονικό μινόρε	D	E	F	G	A	Bb	C#	D	2-1-2-2 - 1-3-1	Dm	A, Gm, Bb	
Καρτσιγάρ	D	E	F	G	Ab	B	C	D	2-1-2-1 - 3-1-2	Dm	G, C, Em	
Κιουρντί	D	E	F	G	A	B	C	D	2-1-2-2 - 2-1-2	Dm	G, F, C, Am, Em	
Λοκρικός	D	Eb	F	G	Ab	Bb	C	D	1-2-2-1 - 2-2-2	Dm	Gm, Cm, Bb, Eb	
Λυδικός	D	E	F#	G#	A	B	C#	D	2-2-2-1 - 2-2-1	D	A, Bm	
Ματζόρε	D	E	F#	G	A	B	C#	D	2-2-1-2 - 2-2-1	D	A, G, Em	
Μινόρε	D	E	F	G	A	Bb	C	D	2-1-2-2 - 1-2-2	Dm	Gm, F, C, Am, Bb	
Μιξολυδικός	D	E	F#	G	A	B	C	D	2-2-1-2 - 2-1-2	D	G, C, Am, Bm, Em	
Νιαβέντ	D	E	F	G#	A	Bb	C#	D	2-1-3-1 - 1-3-1	Dm	A, Bb	
Ουσάκ	D	Eb	F	G	A	Bb	C	D	1-2-2-2 - 1-2-2	Dm	Gm, F, Cm, Bb, Eb	
Πειραιώτικος	D	Eb	F#, G	G#	A	Bb	C#	D	1-3-2-1 - 1-3-1	D	Gm, Eb	
Ποιμενικός	D	E	F	G#	A	B	C	D	2-1-3-1 - 2-1-2	Dm	F, Am	
Ραστ (ανοδική)	D	E	F#	G	A	B	C#	D	2-2-1-2 - 2-2-1	D	A, G, Em	
Ραστ (καθοδική)	D	E	F#	G	A	B	C	D	2-2-1-2 - 2-1-2	D	G, C, Am, Bm, Em	
Σαμπάχ	D	E	F	Gb	A	Bb	C	Db	2-1-1-3 - 1-2-1	Dm	F, Am, Bb	
Σεγκιάχ	D	E#	F#	G	A	B#	C#	D	3-1-1-2 - 1-3-1	D		
Ταμπαχανιώτικος	D	E	F#	G	A	Bb	C#	D	2-2-1-2 - 1-3-1	D	A, Gm	
Χιτζάζ	D	Eb	F#	G	A	Bb	C	D	1-3-1-2 - 1-2-2	D	Gm, Cm, Eb	
Χιτζαζκιάρ	D	Eb	F#	G	A	Bb	C#	D	1-3-1-2 - 1-3-1	D	Gm, Eb	
Χουζάμ	D	E#	F#	G	A	B	C#	D	3-1-1-2 - 2-2-1	D	G	
Χουσεϊνί (ανοδική)	D	E	F#	G	A	B	C	D	2-2-1-2 - 2-1-2	D	G, C, Am, Bm, Em	
Χουσεϊνί (καθοδική)	D	E	F	G	A	Bb	C	D	2-1-2-2 - 1-2-2	Dm	Gm, F, C, Am, Bb	

Οι παρακάτω παρουσιάζονται με επιφύλαξη, δεν μπόρεσα να διασταυρώσω την ορθότητα των πληροφοριών:												
Μπουσελίκ	ίδιος με Μινόρε											
Νεβά	ίδιος με Κιουρντί											
Νικρίζ	D	E	F	G#	A	B	C#	D	2-1-3-1 - 2-2-1	Dm	A	
Ουζάλ	D	Eb	F#	G	A	B	C	D	1-3-1-2 - 2-1-2	D	G, Cm	
Σουζινάκ	D	E	F	G#	A	Bb	C	D	2-1-3-1 - 1-2-2	Dm	F, Am, Bb	
Χιουμαγιούν	ίδιος με Χιτζάζ											

Παρατηρήστε τις παρακάτω ιδιαιτερότητες σε σύγκριση με τις κλασικές δυτικές κλίμακες ματζόρε και μινόρε:

- Οι νότες μερικές φορές διαφέρουν ανάλογα αν ανεβαίνουμε ή κατεβαίνουμε τον δρόμο (π.χ. δρόμοι Ραστ και Χουσεϊνί).
- Οι νότες δεν επαναλαμβάνονται πάντα ακριβώς ίδιες σε χαμηλότερες ή ψηλότερες οκτάβες (αυτό δεν εμφανίζεται στον πίνακα).
- Η μελωδία πολλές φορές δεν τελειώνει στην βασική νότα της κλίμακας, όπως είναι ο κανόνας στην δυτική μουσική, αλλά μπορεί να τελειώνει σε κάποια άλλη νότα. Αυτό πολλές φορές μας κάνει να νομίζουμε ότι ο δρόμος είναι κάποιος άλλος από αυτόν που είναι στην πραγματικότητα.
- Βασικά διαστήματα όπως της οκτάβας ή της καθαρής πέμπτης μπορεί να μην υπάρχουν στον δρόμο (π.χ. νότες Ab και Db στους δρόμους Καρτσιγάρ και Σαμπάχ).
- Σε αντίθεση με τις δυτικές κλίμακες, οι δρόμοι μπορεί να περιέχουν διαστήματα τριημιτονίου (τριών ημιτονίων), πολλές φορές και δύο φορές (π.χ. Νιαβέντ, Χιτζαζκιάρ). Το διάστημα αυτό θεωρείται "ξένο" στις δυτικές κλίμακες και χρησιμοποιείται σπάνια.
- Οι κλασικές δυτικές κλίμακες ματζόρε και μινόρε είναι μόνο δύο περιπτώσεις μέσα από πάρα πολλές (και μάλιστα από τις πιο απλές).
- Σε αντίθεση με τις κλασικές κλίμακες ματζόρε και μινόρε, που για την βασική κλίμακα τα καταφέρνουν μόνο με διέσεις ή μόνο με υφέσεις, χρησιμοποιούμε αναγκαστικά ένα συνδυασμό από υφέσεις **και** διέσεις.
- Στην αρχική τους μορφή, οι δρόμοι είχαν άνισα διαστήματα ανάμεσα στις διάφορες βαθμίδες (φυσικές κλίμακες με μικροδιαστήματα, ή "μαλακά" διαστήματα). Με το πέρασμα του χρόνου, και με την καθιέρωση των οργάνων με συγκερασμένα (=ίσα) διαστήματα (μπουζούκι, κιθάρα, πιάνο, ακορντεόν, κλπ) τα διαστήματα "τεντώθηκαν" ή "συμπιέστηκαν" ώστε να εξισωθούν και να προσαρμοστούν. Έτσι οι δρόμοι έχασαν κάποια από τα χαρακτηριστικά τους ηχοχρώματα, ενώ κάποιοι δρόμοι εξισώθηκαν (δηλ. έγιναν αναγκαστικά ίδιοι μεταξύ τους) μετά τις απλοποιήσεις.
- Υπάρχουν πάρα πολλές παραλλαγές του κάθε δρόμου και αναρίθμητοι συνδυασμοί. Δεν είναι σπάνιο, μέσα στο ίδιο τραγούδι, ακόμα και μέσα στην ίδια μουσική φράση ο δρόμος να αλλάζει. Επίσης, τα ονόματα των δρόμων δεν χρησιμοποιούνται πάντα με τον ίδιο τρόπο, ανάλογα με την περιοχή ή την χώρα μπορεί να υπάρχουν πολύ μεγάλες διαφορές.

Ονόματα δρόμων - Συνώνυμοι δρόμοι

Τα περίεργα ονόματα των δρόμων έχουν κατά κύριο λόγο αραβική προέλευση και έφτασαν σε εμάς μέσω Τουρκίας. Πολλά από αυτά τα ονόματα προέρχονται από το όνομα κάποιας νότας (π.χ. Ραστ είναι στα αραβικά η νότα Ντο, Χιτζάζ η νότα Φα δίεση, κλπ.), ενώ άλλα δηλώνουν τρόπο ή είδος παιξίματος. Αυτό σημαίνει ότι κάποτε οι δρόμοι αυτοί είχαν σταθερή τονικότητα, δηλ. δρόμος Ραστ = δρόμος του Ντο, αλλά με τον καιρό μετατέθηκαν και σε άλλες τονικότητες.

Βέβαια, ας μην μας ξεγελούν τα ονόματα. Οι δρόμοι αυτοί χρησιμοποιούνται από την αρχαιότητα στην Ελλάδα και στους "ήχους" της βυζαντινής μουσικής. Επίσης συναντούνται σε όλη τη Μεσόγειο, την Περσία, την Αραβία και μέχρι την Ινδία.

Πολλές φορές ένας δρόμος έχει διαφορετικές ονομασίες, ανάλογα με την εποχή και τον χώρο που χρησιμοποιήθηκε. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει μερικές συνωνυμίες:

Συνώνυμα ονόματα δρόμων				
Ουσάκ	Φρυγικός			Πρώτος
Χουσεϊνί (καθοδ.)	Αιολικός	Μινόρε	Νησιώτικος	
Κιουρντί	Δωρικός			
Ραστ (καθοδ.) Χουσεϊνί (ανοδ.)	Μιξολυδικός			Πλάγιος του πρώτου
Ραστ (ανοδ.)	Ιωνικός	Ματζόρε		Πλάγιος του τετάρτου
Νικρίζ				Πλάγιος του τετάρτου χρωματικός
Χιτζάζ				Πλάγιος του δευτέρου
Σεγκιάχ				Λέγετος
Σαμπάχ				Βαρύς
			Ηπειρώτικος	Ποιμενικός

Σημείωση: Δυστυχώς, πολλές από τις παραπάνω συνωνυμίες δεν είναι 100% εξακριβωμένες. Επίσης, στα ονόματα και στις νότες των δρόμων, υπάρχουν πολύ μεγάλες διαφορές ανάμεσα στα διάφορα βιβλία μεταξύ τους αλλά και με την πρακτική των λαϊκών μουσικών. Προσπάθησα όσο μπόρεσα να διασταυρώσω τις πληροφορίες, όσο αυτό ήταν δυνατό, αλλά δεν αποκλείεται να υπάρχουν κάποια λάθη ή ανακρίβειες. Γι αυτό είμαι ευγνώμων για κάθε στοιχείο ή υπόδειξη που μπορείτε να στείλετε. Αν έχετε κάποιες πληροφορίες να προσθέσετε ή να διορθώσετε, στείλτε ένα [e-mail](mailto:).